

5. ELS FRONTALS DE L'ALTAR

DOSSIER PROFESSOR - GUIA I SOLUCIONARI El Monestir de Sant Joan de les Abadesses
i els objectes litúrgics

...explica als alumnes...

1. Què és l'altar? *(davant l'altar major)*

La litúrgia és el culte públic ofert a Déu per l'Església en nom de Crist, sacerdot per excel·lència. La litúrgia, doncs, comprèn constitutivament la missa, els sagraments, l'ofici diví i la celebració dels misteris de Crist durant l'any litúrgic.

L'altar simbolitza a Jesucrist. Per això en les celebracions se l'encensa, se li fa un petó, se li posen flors. Pot tenir diferents formes: de taula (Jesús és l'aliment), de tomba (Jesús ha ressuscitat), de pedra (Jesús és la pedra on es fonamenta la fe), d'ara (Jesús s'ofereix com a sacrifici pels per la vida dels homes i dones), entre d'altres.

L'altar és el lloc on se celebra l'Eucaristia o Missa.

1.1. Vestim l'altar!

La litúrgia és presidida pel sacerdot des de l'altar, que és la part més digne de l'interior del temple. Així, l'altar -revestit amb els palis o frontals per davant i els costats i, al damunt de la taula d'altar, la creu i sovint caixes per a la reserva eucarística, reliquiari i candeles- és el centre de l'església, espai de

La importància i dignitat de l'altar

Per expressar la dignitat de l'altar s'introdueixen progressivament elements entre els quals destaquen els frontals d'altar.

Aquest sagrament fa present a Jesús ressuscitat i fa actuals els fruits de la seva encarnació, vida, mort a la creu i resurrecció.

Amb la consagració l'altar queda dedicat exclusivament a la celebració de l'Eucaristia. L'altar romànic està format per un suport, normalment una columna d'una sola peça. La columna sustenta una pedra rectangular, que rep el nom d'ara.

En aquesta època, l'altar està encarat cap a Jerusalem, on Jesús ressuscità i on surt el sol, símbol del Crist.

veneració pels cristians. Els frontals d'altar i els objectes per fer la litúrgia, que s'han conservat a Sant Joan són d'una factura artística preciosa: llibres litúrgics, calzes, creus, frontals d'altar brodats... per aquest afany d'enriquir l'altar.

A continuació citarem els elements que trobem disposats sobre l'altar i que s'utilitzen per a la celebració litúrgica:

5. ELS FRONTALS DE L'ALTAR

els objectes litúrgics

Creu d'altar: creu sobre l'altar. A partir del segle XI, es considera imprescindible mostrar-la dreta sobre de l'altar, per tal que recordi allò que hi té lloc: el memorial del sacrifici de Crist a la creu. Tenen la imatge de Crist clavat i s'anomenen "Santcrist". Les creus s'ubiquen directament sobre l'altar o en el retaule quan n'hi havia.

Creu processional: utilitzada per a la processó, és a dir, desplaçament dels ministres a l'inici de la celebració. Sol ser més gran que la creu d'altar; però sovint es confonen, ja que de vegades una mateixa s'utilitzava per a les dues finalitats.

El retaule: estructura col·locada rere de l'altar, de tal manera que els fidels el tenen al davant quan se celebra la missa. Ajuda a mirar a Déu i a contemplar la fidelitat dels sants. Il·lustra, doncs, allò que s'està

celebrant en el sagrament.

Vasos eucarístics: són el calze i la patena.

El **calze** és el vas on s'hi diposita el vi que a la consagració es converteix en la sang de Jesucrist.

La **patena** és un petit plat que s'utilitza per a contenir el pa, que en la consagració es converteix en el Cos de Crist, que es dona als fidels en la Comunió.

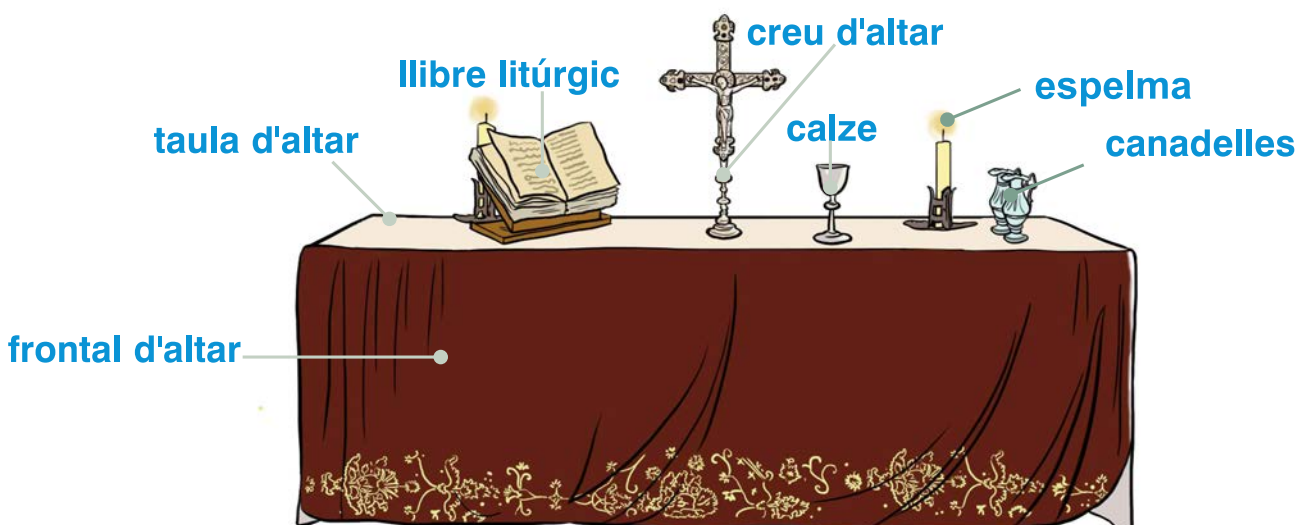
Canelles: són petites ampolles que contenen el vi i l'aigua que es diposita en el calze.

Llibres litúrgics: són els llibres necessaris per a la celebració de la missa o d'una altra pregària litúrgica. Poden ser de diferents tipus: missal, evangeliari, antifonaris, llibres utilitzats en el cor, etc.

ACTIVITAT DEL QUADERN DE L'ALUMNE

Observa aquest dibuix, és un altar guarnit amb els objectes litúrgics i artístics, sabries identificar-los?

5. ELS FRONTALS DE L'ALTAR

els objectes litúrgics

ACTIVITAT DEL QUADERN DE L'ALUMNE

Busqueu al Museu els objectes litúrgics que apareixen a sobre de la taula de l'exercici anterior, quins heu trobat? **FRONTAL D'ALTAR • CALZE • CREU D'ALTAR**

2. Els frontals l'altar

Un frontal d'altar és la peça incorporada davant la taula d'altar, generalment decorat. Els materials emprats per la producció dels frontals d'altar són diversos, essent la fusta el material més usual, encara que també s'utilitzen les taules metàl·liques, tant d'argenteria com de metalls menys preuats, i a les

esglésies amb més recursos, el metall noble podia anar complementat amb la incrustació de pedres precioses.

En un primer moment es va recobrir només la part del davant de l'altar, passant posteriorment a ornamentar també els seus laterals.

2.1. La pintura sobre taula *(al museu, davant el retaule de fusta romànic)*

Al museu tenim un exemple de com eren els frontals d'altar romànics. La seva conservació no és l'òptima, ja que ha perdut gairebé tota la policromia. Només podem saber que aixoplugava 12 figures al voltant de la imatge titular ubicada dins una màndorla. El text que voreja la màndorla ens indica el seu caràcter marià. Per tant, el relacionem a l'altar de la Mare de Déu, situat a l'absis central.

Els frontals d'altar de fusta estaven policromats i solien tenir al centre la figura de Crist en Majestat, la Mare de Déu o un Sant.

La tècnica utilitzada per policromar el frontal era la pintura tremp. Aquesta tècnica necessitava una base absorbent per a poder ser utilitzada, per aquest motiu és molt usual utilitzar una taula de fusta. Els colors es dissolien amb aigua i s'utilitzava com aglutinant l'ou que s'afegia a l'aigua. A part de l'ou es podien utilitzar altres aglutinants sempre i quan no fos l'oli. Amb els anys la tècnica del tremp va quedar substituïda per la pintura a l'oli.

2.2. Els frontals tèxtils

Els frontals d'altar tèxtils d'època gòtica s'utilitzaven també com a vestimenta dels altars. Molts incorporaven brodats preciosos amb temes relacionats amb les grans solemnitats del calendari

litúrgic i, per això, els frontals es canviaven regularment seguint les festivitats.

5. ELS FRONTALS DE L'ALTAR

els objectes litúrgics

2.3. El frontal de Sant Bernardí de Siena

Procedeix de l'església de Sant Pol, i amb molta seguretat va ser encarregat per la confraria de Sant Bernardí dels paraires de Sant Joan, en honor del seu sant patró. Es tracta d'una peça en molt mal estat de conservació on el que resta és un brodat aplicat sobre un teixit de lli blau amb lligament, plana, que segurament era el folre del frontal primitiu. Només

resta de la figura de sant Bernardí la mà dreta i el cap nimbat. Per bé que s'ha perdut molt del brodat, pel contorn es poden endevinar els trets originals. A ambdós laterals hi ha les inicials de Crist aplicades. El cartó per a la figura del sant ha estat atribuït al cercle de Jaume Huguet, un dels grans pintors del gòtic català.

ACTIVITAT DEL QUADERN DE L'ALUMNE

Busqueu al museu els frontals que mostrem a continuació i feu una comparació. Què tenen de diferent?

De quins materials estan fets?

A.- són de fusta

B.- són de fusta i teixit

C.- són de fusta, metall i cotó

Quina tècnica artística s'ha aplicat en cada peça?

A.- la mateixa, pintura a l'oli

B.- tremp sobre fusta i pintura a l'agulla

C.- colage

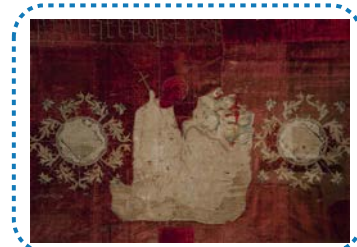
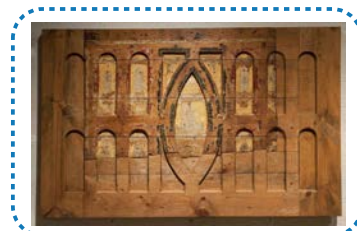
Quines representacions apareixen?

A.- no en tenen

B.- un és la Mare de Déu, l'altre no ho sabem

C.- un sabem que era la Mare de Déu, l'altre, l'escena de la resurrecció i el tercer, un sant

2.4. El Frontal de la Resurrecció

La part conservada és un vellut vermell, d'un sol cos, llis i tallat. Aquesta peça va ser reconstruïda amb els fragments que en quedaven al 1975, amb motiu de

l'obertura del museu; per tant, no tot el vellut forma part de la peça original.

5. ELS FRONTALS DE L'ALTAR

els objectes litúrgics

Té aplicada l'escena de la Resurrecció que representa Jesús amb el làbar sortint del sepulcre i els soldats romans adormits, en un paisatge. Del brodat quasi no es conserva res. Ens ha arribat el fons de lli amb el contorn de les imatges retallades que s'han col·locat damunt del vellut. Als laterals, hi ha l'escut de l'abat Vilalba inserit en un losange dins d'un cercle. Era

molt usual trobar l'escut del comitent, persona que encarrega l'obra. En aquest cas trobem l'escut d'un dels abats més destacats i gran promotor artístic que encapçalà el monestir del 1393 al 1427. És un dels abats que deixarà el seu escut d'armes a totes les obres que sufraga.

ACTIVITAT DEL QUADERN DE L'ALUMNE

L'abat Vilalba és un dels abats que deixarà el seu escut d'armes a totes les obres que sufraga. Sabreu trobar aquest escut a alguna peça més del Museu, a part del Frontal de la Resurrecció?

La peça amb l'escut de l'Abat Vilalba és : La capa pluvial de color grana, té l'escut brodat al caputxó.

Dibuixa l'escut de l'Abat Vilalba, tal com van fer els artesans al frontal d'altar de la Resurrecció

3. Indumentària religiosa

En la litúrgia el símbol té un lloc important per expressar el misteri, allò espiritual que va més enllà de la matèria. Els vestits, per exemple, volen expressar la presència de Crist i alhora significar una missió.

El Monestir conserva una important col·lecció de teixits que servien per a les celebracions litúrgiques.

Descrivim tres tipus de peces que trobareu al museu:

Casulla: és la peça de vestir que duu el sacerdot que

oficia la missa. Té un color diferent segons els temps litúrgic (morat a l'Advent, blanc a Nadal i Pasqua, etc.) o la festivitat que se celebra.

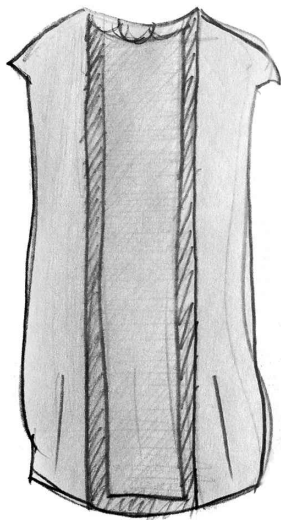
Dalmàtica: forma de túnica curta i d'amples mànigues utilitzada per el diaca en les celebracions litúrgiques. A cada època s'ornamenta segons el gust del moment.

Capa pluvial: és la peça utilitzada per el prevere i el diaca en els actes litúrgics al cor de l'església o a les processons a l'exterior del temple.

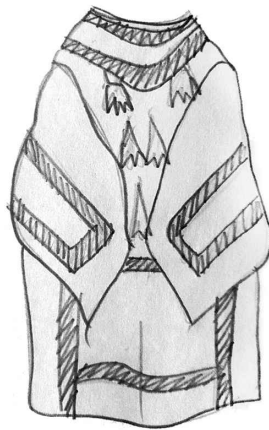
5. ELS FRONTALS DE L'ALTAR

els objectes litúrgics

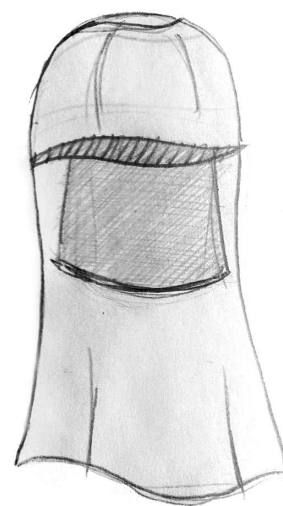
Busqueu al Museu els tres exemples d'indumentària eclesiàstica i fixeu-vos bé per poder relacionar el nom amb el seu significat:

CASULLA

DALMÀTICA

CAPA PLUVIAL

A L'AULA

La majoria dels frontals d'altar medievals produïts a Catalunya, es conserven al Museu d'Art Nacional de Catalunya (MNAC), al Museu Episcopal de Vic i al Museu Diocesà i Comarcal de Solsona.

ACTIVITAT

En quins altres museus es conserven frontals d'altar provinents del Monestir de sant Joan de les Abadesses? Busqueu per internet aquesta informació i feu un llistat de les peces que trobeu.

Altres quatre frontals estan conservats al Museu Episcopal de Vic.